

Ե. Տրագյալեան

ՄԱՅՐ ԱԹՈՒ ՍՈՒՐԲ ԷԶՄԻԱԾՆԻ ԳԵՐԱԳՈՒՅՆ ՀՈԳԵՎՈՐ ԽՈՐՀՐԴԻ ՍՏԵՂԾՄԱՆ 60-ԱՄՅԱԿԸ

Այս տարի, հունվարի 1-ին, լրացավ Ս. Էջմիածնի Գերագույն Հոգևոր Խորհրդի ստեղծման 60-ամյակը:

Վեց տասնամյակներ շարունակ Գերագույն Հոգևոր Խորհուրդը Մայր Աթոռում, Ամենայն Հայոց Հայրապետների կողքին, իբրև Հայ Եկեղեցու գործերի տնօրինման խորհրդատու վերին մարմին, կարևոր դեր է կատարել մեր ազգային եկեղեցական կյանքում:

Հայ Եկեղեցին կանոնական ավանդությունների և ժողովրդավարական սկզբունքների վրա հիմնված եկեղեցի է: Ազգ և Եկեղեցի կապում են միաձուլյալ և անքակտելի մի ամբողջություն: Դա նշանակում է, որ Հայ Եկեղեցու կառավարման գործում հոգևորականների հետ մասնակցում է նաև հավատացյալ հայ ժողովուրդը իր ներկայացուցիչներով:

Հայաստանյայց Եկեղեցին հնուց անտի առաջնորդվել ու ղեկավարվել է եկեղեցական կանոններով, եկեղեցական-ազգային ժողովների որոշումներով, օրենքի ուժ ստացած ավանդություններով, ընտրյալ եկեղեցական մարմիններով:

Հայ ժողովրդի և Եկեղեցու պատմությունը սերտորեն կապված են միմյանց: Մեր ժողովրդի դառն ու դժնդակ կյանքի պատմության ելնեջներին զուգահեռ է ընթացել Հայ Եկեղեցու պատմությունը:

Արևելյան Հայաստանի Ռուսաստանին միացումով (1828 թ.) ապատագրվեց հայ ժողովրդի արևելյան հատվածը պարսիկ բռնակալների դաժան լծից: Հայ ժողովրդի և Եկե-

ղեցու համար բացվեց պատմության մի նոր շրջան քրիստոնյա ռուսական պետության հովանավորության ներքո:

Ցարական իշխանությունները քաջ գիտակցելով այն բարձր հեղինակությունը, որ վայելում էր Ս. Էջմիածնի Ընդհանրական Կաթողիկոսական Աթոռը հայության բոլոր խավերի մեջ, որոշեցին մշակել մի կանոնադրություն՝ ամուր հիմքերի վրա դնելու համար Հայ Եկեղեցու ղեկավարումն ու եկեղեցական հաստատությունների գործունեությունը:

Այս նպատակով ահա մշակվում է Հայ Եկեղեցու վարչա-կազմակերպչական մի կանոնադրություն (Պոլոժենիա), որը 1836 թ. մարտի 11-ին ներկայացվում է կայսեր հաստատության:

«Պոլոժենիա»-ն թեև պոտ եկեղեցական մի կանոնադրություն էր, բայց ունեցավ մեծ ազդեցություն ոչ միայն Ռուսաստանի հայերի ներքին կյանքի, այլև համայն հայության ճակատագրի վրա:

«Պոլոժենիա»-ն հանդիսացավ Ռուսաստանի սահմաններում ապրող բոլոր հայերի ազգային, համայնքային ինքնորոշման ու ճանաչման կարևոր օրենսդիրք:

«Պոլոժենիա»-ն կյանքի կոչվեց և գործադրվեց «Հայ-Գրիգորյան Եկեղեցու Կանոնադրություն» անվան տակ: Այն բաղկացած էր 10 գլուխներում ամփոփված 141 հոդվածներից, որոնք կիմնականում վերաբերում էին հայ հոգևորականության իրավունքներին և Հայաստանյայց Եկեղեցու հոգևոր գործերի ու հաստատությունների կառավարմանը:

«Պոլոժենիայի» հիման վրա հետագայում

կազմվեց Հայ Եկեղեցու Սինոդը, որի հանդիսավոր բացումը տեղի ունեցավ Հովհաննես Կարբեցի կաթողիկոսի նախագահությամբ 1837 թ. փետրվարի 22-ին:

«Պոլոժենիա»-ն, սակայն, նաև սահմանափակում էր հայոց համար ավանդական սովորությունն ու օրենքի ուժ ստացած Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի իրավունքները՝ նրան վերապահելով միայն հոգևոր ու դավանական հարցերի բարձրագույն հեղինակությունը: Կաթողիկոսի կատարելիք ամեն մի նախաձեռնության վերաբերյալ կառավարությունը Սինոդի կարծիքն էր հաշվի առնում: «Պոլոժենիա»-ն խախտեց նաև Հայ Եկեղեցու ժողովրդավարական սկզբունքները՝ անտեսելով և մերժելով հայ աշխարհիկ տարրի մասնակցությունը Եկեղեցու վարչության և նրա մատակարարման մեջ:

1920 թ. նոյեմբերի 29-ին Արևելյան Հայաստանում հաստատված խորհրդային կարգերի շնորհիվ երկար դարեր շարունակ արյուն, ավեր ու արցունք տեսած մեր ժողովուրդը վերջնականապես փրկվեց ֆիզիկական բնաջնջումից և ոտք դրեց իր նորագույն պատմության ճանապարհին:

Արմատապես փոխված հասարակական նոր պայմաններում փոխվեց նաև Հայ Եկեղեցու դերն ու նշանակությունը հայ ժողովրդի կյանքում:

1922 թ. փետրվարի 2-ին հաստատված խորհրդային Հայաստանի նոր սահմանադրության համաձայն, Եկեղեցին բաժանվեց պետությունից, և մինչ այդ Եկեղեցու տնօրինության տակ գտնվող մի շարք կալվածային, ուսումնական ու քաղաքացիական հաստատությունների գործերն ու նրանց ղեկավարումը դրվեցին պետական մարմինների իրավասության ներքո:

Այսպիսով՝ Հայ Եկեղեցու և նորաստեղծ հայկական պետության փոխհարաբերությունները հաստատվեցին նոր հիմքերի վրա: Հայ Եկեղեցու հիմնական առաքելությունն էր լինելու հայ հավատացյալ ժողովրդի քրիստոնեական դաստիարակությունն ու նրա հոգևոր կարիքների բավարարումը:

Ստեղծված քաղաքական և հասարակական այս նոր պայմաններում «Պոլոժենիան» և Սինոդը այլևս կորցրած լինելով իրենց իրավական ուժն ու նշանակությունը՝ Ամենայն Հայոց Գևորգ Ե կաթողիկոսը նպատակահարմար համարեց 1 հունվար 1924 թ. հմր. 1 հայրապետական կոնդակով հռչակել Մայր Աթոռում Գերագույն Հոգևոր խորհրդի ստեղծումը:

Ահա թե ինչ է գրում այդ մասին երանաշնորհ Հայրապետը իր կոնդակում. «...Ի նկատի առնել Մեր վայս ամենայն հանգամանս և վայսմանս և վայարագայս ժամանա-

կիս և Մայր Աթոռոյս, որպէս և վանջատումն Եկեղեցոյ ի պետութենէ ըստ քաղաքական օրինաց խորհրդային իշխանութեան, որով «Պոլոժենիա» նախկին պետական կանոնադրութիւնն, ուրեմն և Սինոդն Հայոց Սբ. Էջմիածնի, արդէն իսկ կորուսանէ փրաական և վարչական նշանակութիւն և վաղղեցութիւն իւր... ուստի Մեք ... անհրաժեշտ և անյետաձգելի վարկաք Հայրապետական կոնդակաւ Մերով հաստատել առ Մեզ ի Մայր Աթոռ... ԿԳերագոյն Հոգևոր խորհուրդ ի տեղի Սինոդի և Դիւանի Մերոյ...»:

Ըստ հայրապետական կոնդակի, Գերագույն Հոգևոր խորհրդի անդամներ են նշանակվում Ս. Մեսրոպ, Ս. Խորեն, Ս. Բագրատ արքեպիսկոպոսները և Ս. Գարեգին, Ս. Զավեն, Ս. Գյուլտ եպիսկոպոսները՝ Ամենայն Հայոց Գևորգ Ե կաթողիկոսի նախագահության ներքո:

Համաձայն հայրապետական նույն կոնդակի, ի պաշտոնէ Գերագույն Հոգևոր խորհրդի անդամներ են համարվում Հայ Եկեղեցու թեմակալ բոլոր առաջնորդները:

Գերագույն Հոգևոր խորհրդի նախագահը կամ նրա նիստերին նախագահողը ինքը՝ կաթողիկոսն է լինում, իսկ նրա բացակայության դեպքում՝ կաթողիկոսական տեղակալը կամ ավագագույն անդամը:

Ըստ նույն կոնդակի, Գերագույն Հոգևոր խորհուրդը իրավասություն ունի Հայաստանյայց Եկեղեցու ներքին և արտաքին թեմերի կրոնական, վարչական և տնտեսական բոլոր տեսակի հարցերը քննարկելու և դրանց վերաբերյալ վճիռ կայացնելու: «Ամենայն խնդիրք և գործք կրօնականք, վարչականք և տնտեսականք Մայր Աթոռոյս, Եկեղեցեաց և թեմօրէից Հայաստանի և արտասահմանի արկանին ընդ քննութեամբ յատենի Գերագոյն խորհրդոյ և ստանան վկայաձևական որոշումն և վրծումն»: Նրան է վերապահված նաև ազգային-եկեղեցական ժողովներ հրավիրելու և գումարելու իրավունքը:

Ամենայն Հայոց Գևորգ Ե կաթողիկոսը նույն թվականի իր հաջորդ կոնդակով, ուղղված նորաստեղծ Գերագույն Հոգևոր խորհրդի անդամներին, հանձնարարում է կազմակերպել Գերագույն Հոգևոր խորհրդի դիվան, ինչպես նաև կազմել ներքին մի հրահանգ Գերագույն Հոգևոր խորհրդի գործառնության ու գործավարության վերաբերյալ:

Հանձնարարվում է նաև Մայր Աթոռի գանձարանը դնել Գերագույն Հոգևոր խորհրդի հսկողության տակ և Ս. Էջմիածնի նախկին Սինոդն ու հայրապետական դիվանը միավորելով՝ նրանց բոլոր գործառնությունները հանձնել նույն խորհրդի տնօրինմանը:

1924 թ. հունվարի 2-ին նորաստեղծ Գերագույն Հոգևոր Խորհուրդը գումարում է իր անդրանիկ նիստը: Միասին ներկա են լինում Ս. Մեսրոպ և Ս. Բագրատ արքեպիսկոպոսներն ու Ս. Չավեն և Ս. Գյուտ եպիսկոպոսները:

Վեհափառ Հայրապետը հիվանդության պատճառով բացակայելով այդ նիստից՝ ժողովին նախագահում է Ս. Մեսրոպ արքեպիսկոպոսը: Ժողովում ընթերցվում են Ս. Ս. Գևորգ Ե կաթողիկոսի 1924 թ. հունվարի 1-ի հմր. 1 և 2 կոնդակները Սուրբ Էջմիածնում Գերագույն Հոգևոր Խորհուրդ հաստատելու, Խորհրդի անդամների, նրանց գործունեության և իրավասությունների վերաբերյալ: Այս մեկ առ մեկ քննարկվում են կոնդակներում նշված կետերը և յուրաքանչյուրի վերաբերյալ ընդունում համապատասխան որոշումներ՝ հետագայում դրանք ներկայացնելու համար Վեհափառ Հայրապետի ուղարկությանն ու հաստատմանը:

Հետևյալ օրը, հունվարի 3-ին, տեղի է ունենում Գերագույն Հոգևոր Խորհրդի երկրորդ նիստը, որի ընթացքում, ի թիվս քննարկված այլ հարցերի, ընդունվում է Գերագույն Հոգևոր Խորհրդի գործառնության ու գործավարության վերաբերյալ 17 կետերից բաղկացած մանրամասն հրահանգ:

Հայ Եկեղեցու բարեկարգության ճանապարհին կատարված առաջընթաց կարևոր քայլ հանդիսացավ Մայր Աթոռում Գերագույն Հոգևոր Խորհրդի կազմակերպումը, Խորհուրդ, որի գործունեությունը հայրենիքում ստեղծված հասարա-քաղաքական նոր պայմաններում բարձրացրեց Ամենայն Հայոց Հայրապետության վարկն ու հեղինակությունը հաջա Հայ Եկեղեցու հոգևոր դասի և համայն հայության: Ներքին թեմերի ու սփյուռքային գաղթօջախների ազգային-հասարակային գործիչներից ու հոգևորականներից ստացվեցին երախտագիտական ու շնորհավորական նամակներ՝ ուղղված Ս. Ս. Գևորգ Ե Ամենայն Հայոց կաթողիկոսին՝ Մայր Աթոռում Գերագույն Հոգևոր Խորհրդի ստեղծման կապակցությամբ:

Եզիպտոսի հայոց թեմի առաջնորդ Ս. Թորգոմ եպիսկոպոս Գուշակյանը (հետագայում՝ Պատրիարք Երուսաղեմի հայոց Ս. Աթոռի) սրտառու խոսքերով գրում էր. «Սրբառա՛ կոնդակ Հօրդ հանուր Հայաստանայցս... առքերէր մեկ վաւետիս նորոգ հաստատույթեան Գերագոյն Հոգևոր Խորհրդոյ Մայր Աթոռոյ Սրբոյ Էջմիածնի՛ ըստ ոգոյ և օրինաց Սրբոյ Եկեղեցոյս մերոյ»: Այս՝ «Ամենքեան շնորհ ունինք զԱստուծոյ Ամենակալէն, զի ընդ ապատութեան Հայրենեաց մե՛րոց պարգևեաց և զապատութիւն Եկեղեցոյ, որպէսզի տացի մեկ յայսմիտե՛ վարիլ բնիկ

օրինօք և կանոնիք ազգի մերոյ և կրօնի»:

Գերագույն Հոգևոր Խորհրդի նախագահ Գևորգ արքեպիսկոպոս Չորեքձյանը 1941 թ. Ս. Էջմիածնում գումարված ազգային-եկեղեցական ժողովին ներկայացնելով Գերագույն Հոգևոր Խորհրդի 1932—1941 թվականների գործունեության վերաբերյալ իր տեղեկագիրը՝ նշում էր այն կարևոր միջոցառումներն ու խնդիրները, որոնց իրագործման համար հետևողական աշխատանք է հանդես բերել Գերագույն Հոգևոր Խորհուրդը:

Տեղեկագրի վերջում նշվում էր, որ Գերագույն Հոգևոր Խորհուրդը պատասխանատու է ազգային-եկեղեցական ժողովի առջև: Յուրաքանչյուր անգամ ազգային-եկեղեցական ժողովին Գերագույն Հոգևոր Խորհուրդը ներկայացնում էր իր հրաժարականը ցնոր տնօրինություն և ընտրություն:

Հայ Եկեղեցու ժողովրդավարական սկզբունքներն առավել ևս ընդլայնելու և Գերագույն Հոգևոր Խորհուրդը ներկայացուցչական մարմնի վերածելու նպատակով 1945 թ. նորընտիր Ս. Ս. Գևորգ Զ Ամենայն Հայոց կաթողիկոսը ազգային-եկեղեցական ժողովի հաստատությանը ներկայացրեց Գերագույն Հոգևոր Խորհրդի նոր կազմը, ուր հոգևորականների շարքին ընդգրկված էին նաև ակադեմիկոս Ստ. Մախասյանցը, բանաստեղծ Ավետիք Իսահակյանը, Բժիշկ Հայկ Եղիապարյանը, երկրաբան Ստ. Կամսարականը և բանասեր Երվանդ Շահապիլը, որոնց ունեցած բարձր դիրքի ու հեղինակության շնորհիվ բարձրացավ նաև հեղինակությունը Գերագույն Հոգևոր Խորհրդի:

Հայ Եկեղեցու և Մայր Աթոռի պատմության մեջ վերելքի ու ծաղկումի աննախընթաց մի շրջան սկսվեց, երբ 1955 թ. Ս. Լուսավորչի գահին բազմեց Ս. Ս. Վազգեն Ա Ամենայն Հայոց կաթողիկոսը: Իր գահակալության առաջին օրվանից Հայոց Հայրապետի գլխավոր մտահոգությունը եղավ Մայր Աթոռի հոգևոր, վարչական, տնտեսական ու դիվանական գործերը դնել կանոնավոր ու հաստատուն հիմքերի վրա:

Համարվեց նաև Գերագույն Հոգևոր Խորհրդի կազմը հոգևորական և աշխարհական նոր անդամներով, որոնք իրենց խորհուրդներով ու գործակցությամբ մեծապես նպաստեցին նորընտիր Հայրապետի եկեղեցական, մշակութային, շինարարական և ազգային-հայրենասիրական ձեռնարկումների իրագործմանը:

Գերագույն Հոգևոր Խորհրդի նոր կազմում, արքեպիսկոպոսների ու եպիսկոպոսների կողքին, ընդգրկվեցին հասարակական ու մշակութային անվանի գործիչներ՝ գրող Ավետիք Իսահակյանը, լեզվագետ-ակադեմիկոս Արարատ Ղարիբջանը, գրականագետ

պրոֆ. Առաքել Առաքելյանը, դոցենտ Արտաշես Տիրացյանը, վաստակավոր ուսուցիչ Արամ Աղաջանյանը:

1958 թ. Ամենայն Հայոց կաթողիկոս Վազգեն Առաջինը Իր ծննդյան 50-ամյակի և գահակալության երրորդ տարեդարձի առիթով Իր հաշվետու զեկուցման մեջ, բարձր գնահատելով Գերագույն Հոգևոր Խորհրդի գործունեությունը, ասում էր. «Գերագույն Հոգևոր Խորհուրդը իր աշխատանքով մեծապես օգտակար եղած է Մեզ՝ իբրև խորհրդ-

դատու և գործակից մարմին»:

Գերագույն Հոգևոր Խորհուրդը այսօր էլ, գիտակից իր բարձր կոչմանն ու դերին, մեծ նվիրվածությամբ իր գործոն մասնակցությունն է բերում ազգային, եկեղեցական բազմազան հարցերի լուծմանն ու Հայոց Հայրապետի եկեղեցաշեն ծրագրերի կենսագործմանը:

Թող Տերը անսասան և միշտ ծաղկյալ պահի Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածինը և Ամենայն Հայոց Հայրապետությունը:

